

hledají a nacházejí mimo sebe. V druhém případě vždycky byl (a čím dál složitěji je) důležitý **způsob** vztaženosti k tomu, co a především **kdo** (a opět **jak**) nás přehledně a utěšuje.

Už první kapitola (skvěle přeložená pseudoovidiovská *Útěcha Livii nad smrtí Drusa* a ukázky pozdně antických náhrobních nápisů) nutí k zamyšlení nad nerozpletitelným předivem naděje už kristovské a přetrvávající antické. Stejně tak ukázky z prvních křesťanských století (*Cyprianus, Ambrosius*, kázání připisovaná **Augustinovi** a úryvky korespondence **Ruriciovy**).

Dramatická je kapitola věnovaná středověku. Jana Nechutová (vzbrojená znalostí ‚konsolací‘ od-

vážně a moudře polemizuje s uctívanými ‚božstvy‘ evropské historiografie: **J. Huizingou, J. Le Goffem** a **P. Ariesem**. Člověk se totiž nepotýká se smrtí podle zobecňujících (a mnohdy svévolných) výkladů historiků mentalit a psychologů. O tom mimo jiné svědčí *Nárek nad smrtí bratra Girarda Bernarda z Clairvaux*, zařazený v antologii před poslední ukázkou *Útěchy z theologie Jeana Gersona*.

Odborník bude antologii konsolací J. Nechutové číst jinak, než ten, kdo útěchu skutečně potřebuje. Právě ten útěchy potřebný nebude zklamán, pokusí-li se na základě textů přísně rozvažovat, komu dá svou důvěru jako ‚utešiteli‘.

Noemi Rejchrtová

ŽIJME TU SVOBODU, K NÍŽ JSME NASMĚROVÁNÍ

Jan Milíč Lochman: Desatero. Směrovky ke svobodě. Nástin etiky pod zorným úhlem Desatera. Z německého originálu přeložil Bohuslav Vik. Vydal KALICH, Praha 1994, 157 stran.

Po *Otčenáši* se koncem minulého roku dostal českému čtenáři zásluhou nakladatelství **KALICH** a díky autorovým švýcarským přátelům do rukou první díl **Lochmanovy** malé trilogie o základních textech křesťanstva – *Desatero*. Překladatel, farář **Bohuslav Vik**, sjednotil názvy jednotlivých dílů (čímž zdůraznil, že jde o výklad textů), a v případě „Nástinu etiky pod zorným úhlem

Desatera“ odsunul původní název *Směrovky ke svobodě* do prvního podtitulu knihy. Vydavatel dal oběma knihám jednotný formát a jednotnou grafickou úpravu úhledných paperbacků. Autor doplnil české vydání o novou předmluvu *Poznámka po patnácti letech*.

Ano, dlouhých patnáct let leží mezi prvním německým vydáním a nejnovějším překladem *Směrovek*‘

do autorovy mateřštiny. Ročník 1979 mezitím překročil konfirmační věk; mnohokrát se změnil kontext, tisíce let starý židovský text však nepozbyl – pro židy a křesťany – nic na své platnosti. Dává-li **Lochman** svolení k nové edici, činí tak v důvěře, že fundovaný biblicko-systematický a v domácí theologické a filosofické tradici ‚**svobody pod zákonem**‘ zakotvený výklad nebude antikvován nejnovějšími módními myšlenkovými směry, a v naději, že i postmoderní Čech a Češka poloviny devadesátých let nepohrdnou úvahami o základní životní orientaci křesťana na cestách svobody: svobody křesťanské i svobody občanské. Ano, svobody. O svobodu totiž – k překvapení nejednoho křesťanského moralisty i protikřesťanského volnomyšlenkáře – v Desatera šlo a jde, o svobodu vysvobozených a osvobozovaných, o theorii i praxi svobody, o myšlení ze svobody a o život ve svobodě, o svobodu jako dar a zaslíbení i svobodu jako nárok a úkol, o svobodu, kterou smíme vděčně přijmout a přijímat, a kterou máme radostně osvědčit a dosvědčovat. Boží lid přece dostal během svého putování z egyptského otroctví do izraelské svobody deset osvobozujících slov, ‚**deset velkých svobod**‘ (čes. 16, něm. 17) na cestu, takže: „*při svých zdařilých i nezdařilých pokusech o utváření života nejsme sami. Máme ukazatel cesty, který nezbavuje svéprávnosti a ne-*

zotročuje, nýbrž povzbuzuje a osvobozuje. Je to směrovka ke svobodě“ (5/7n). Čtenáři jen trochu zběhlému ve Starém zákoně se ihned vybaví hebrejské označení pro ‚Zákon‘ = ‚*tóra*‘, které **J. Heller** překládá ‚*ukazatel, rozcestník, směrovka*‘ (Desatero. Úvod a výklad in *Zákon a proroci*, Praha 1984, s. 7, 10) a pro něž **M. Buber** razil překlad ‚*Weisung*‘. Tedy žádný ‚*nomos*‘, žádná ‚*lex*‘, žádný nadčasový a obecný *codex iuris moralis*, mrtvá a umrtvující litera právníkové kasuistiky, žádná ‚*moralistická gilotina*‘ (108/111), nýbrž *magna charta liberationis/libertatis* (sr. 16/17), dokument jednoho zvláštního dějinného vysvobození a zdroj inspirací a iniciativ pro nesčetná další osvobozování, mezi nimiž jmenuje **Lochman** na prvním místě odmýtologizování přírody a ofatalizování dějin.

Systematický theolog věnuje svou pozornost jak samotnému textu Desatera, tak jeho dosavadním i současným explikacím a aplikacím. Při tom se opírá – jak jinak? – o výtěžky starozákonní exegeze a theologie (zejména **E. Jenniho**, **J. J. Stamma**, **G. v. Rada** a **H. - J. Krause**), reformační katechismy (**Lutherův Malý a Velký katechismus**, **Kalvínův Ženevský katechismus** a jeho *Institucí*) a prakticko-theologické novodobé výklady Desatera (**L. Ragaze**, **W. Lüthiho**, **H. R. Müllera-Schweheho** a **G. Ebelinga**). Požadavek

konkrétnosti realizuje dvojím způsobem:

1) Stálým zřetelem k zvláštní situaci tenkrát pod Sínajem. Vyvedení z Egypta nebylo dobrodružným výletem za hranice všedních dnů. Vycházející/vyvádění včerejší otroci kráčeli do zaslíbené země úzkou cestou svobody, neustále ohrožování upadnutím do nových otroctví a služebností. A přece se na náročných a riskantních stezkách svobody neocitli ponechání napospas jen svému vlastnímu rozumu a nerozumu, jen své vlastní zkušenosti a nezkušenosti: Dostali dar, dar orientace.

2) Konfrontací biblických přikázání s palčivými problémy moderního člověka a moderního světa. „*Nemá-li být naše etika jen kapucínským kázáním na poušti, ale reálně utvářet život a pomáhat*“ (107n/111), potom nemůžeme otázky, jako např. obrazné a pojmové mluvení o Bohu, theokracie a demokracie, pracovní týden a víkend, mezigenerační problémy, sebevražda a interrupce, rozvod a manželství na zkoušku, terorismus a neokolonialismus, shromažďování a zveřejňování informací o druhých lidech a fanatismus pravdivosti, přejít, nezaujmout k nim stanovisko a nehledat jejich řešení.

Záměna Prahy za Basilej znamenala pro **Lochmana** přechod z takřka vyznavačského prostředí neuniverzitní theologické fakulty a minoritní a ghettoizované církve do

velkého světa první univerzitní fakulty a společensky respektované kantonální církve. To vše v okamžiku, kdy na Východě byla svoboda právě poražena a Západ se stále více osvobozoval, experiment s humanizovaným a demokratizovaným socialismem byl násilně ukončen a antiautoritářská a antiautoritativní vlna studentských protestů proti bezduchému konzumnímu kapitalismu vrcholila. Protestantská teologie odpovídala tu kapitulantským defétismem, tu naivním asimilantstvím; církve namnoze sahaly po osvědčené roli morální guvernanky. Český theolog se nezařazuje ani mezi mravokárce, ani mezi přizpůsobivé, rozhodně pak ne mezi poražence. Je zvyklý o svobodu bojovat! Nebojí se svobody, spíše se bojí o svobodu – nyní v otevřené, „svobodné“ společnosti neméně než předtím v uzavřené společnosti nesvobody. Klíčem k výkladu všech přikázání mu proto není heslo **méně svobody**, nýbrž naopak **více svobody**: „...vysvobození se musí převést do praxe svobody...“ (30/31) – ovšem svobody skutečné, nikoli pouze vysněné nebo nalhané, svobody drahé, nikoli svobody laciné, svobody obsažné a bohaté, nikoli svobody prázdné a chudé.

Kniha, jejíž podtitul zní *Nástin etiky*, hodlá být a také doopravdy je něčím víc než biblickým výkladem **Ex 20, 1–17** nebo starozákonní teologií Dekalogu. Opirá se, prav-

da, o Desatero – rukověť dogmatiky, střední díl malé trilogie (jejíž český překlad avizuje **Kalich** pro letošní rok pod názvem *Krédo*) se podobným způsobem opře o Apoštolské vyznání – opírá se však o Desatero jako o základní text biblické etiky, z jehož ‚perspektivy‘, ‚zorného úhlu‘ lze ‚načrtnout‘, ‚nastínit‘ celkový koncept křesťanské etiky. Proto se **Lochman** vyrovnává i s tzv. regulárními etikami z pera **P. Althause**, **H. G. Fritzscheho**, nebo **D. Bonhoeffera** a **K. Bartha** (KD III/4). Každý theolog – a dialektický theolog **Lochman** parádně a příkladně – vede zápas na dvou frontách zároveň: na jednu stranu proti tradicionalistům a fundamentalistům, na druhou stranu proti liberálům a entusiastům. V případě theologické etiky: jak proti moralistům, proti legalistům čili nomistům, zákoníkům, skutkařům, tak proti amoralistům, proti liberalistům či libertunistům či antinomistům, svévolníkům a libovolníkům. „*Tak, jako nesmíme Desatero vydat legalistům, tak libertunistům nesmíme vydat... záměr svobody*“ (17/18). Toto dvoupólové PROTI se děje vždy ve jménu jednoho ústředního PRO, dvojí NE na základě jediného ANO. Tato předřazenost a nadřazenost milosti je pro **Lochmana** dána samotnou strukturou textu Desatera, jeho tzv. preambulí, Božím sebe-představením jako generálním PLUS předznamenávajícím kladně

všechno, co bude následovat: „*Já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví*“ (Ex 20, 2), a zařazením Desatera v příbězích Exodu: Daru Zákona, daru nasměrování předchází Boží čin vyvedení, vysvobození, dar svobody. Evangelická etika tak není etikou ‚MUSÍM‘, nýbrž etikou ‚MOHU‘ a ‚SMÍM‘, etikou svobody a vděčnosti.

Napsal jsem ‚evangelická etika‘; možná jsem měl napsat ‚křesťanská etika‘. Ze všech tří dílů malé trilogie však právě ‚malá etika‘ nejzřetelněji prozrazuje **Lochmanův** dvojí theologický domov. Nový domov ve švýcarské, kalvínské reformaci, dovršený učednictvím u **K. Bartha**, a starý domov v české reformaci husitské a bratrské, ústící do pozornosti k **T. G. Masarykovi**, **E. Rádlovi** a **J. Patočkov**. Oba tyto domovy se u **Lochmana** po celý život prolínají. S reformovanou zbožností „...*životní radosti... z dobrých Božích přikázání*“ (5/7) se poprvé setkal v dětství ve východočeské usedlosti svých prarodičů a potom se s ní znovu potkával na studiích ve Skotsku a ve Švýcarsku. Do zápasu o pravou církev a spravedlivou společnost vstupoval jak spolu s kolegy na **Hromádkově** Komenského fakultě a ve společenství jirchářských studentů (mezi nimiž se svou rodinou žil jako spirituál), tak mezi americkými a švýcarskými učiteli a studenty. Jeho kriticky loajální odstup

od tradic luterské etiky s jejím akcentem na stvořitelství a pořádky (rodina, majetek, vrchnost) koresponduje s jeho sebekriticky loajálním příklonem k reformované horlivosti pro větší slávu Boží a větší práva člověka. „*Jestliže náleží sláva samému Bohu, pak si na tuto poslední slávu nesmí činit nárok žádná pozemská instance. Důrazem na Boží suverenitu, na vládu Ježíše Krista, se vzdoruje každému politickému absolutismu a totalitarismu: pod tímto předznamenáním není v politickém smyslu žádný pán, jehož bychom musili slepě poslouchat. Jestliže se bojíme Boha, nemusíme se bát žádných pozemských pánů...*“ (38/40).

Deset let po smrti svého velikého basilejského učitele a předchůdce, v době všeobecného odbarthianizování protestantské teologie, kdy prorok opět nebyl prorokem ve své vlasti, přichází **Lochman** do Basileje rozvíjet to nejlepší z **Barthova** odkazu. Nemám teď na mysli práci s **Barthem**, s tou bychom se setkali i u těch theologů, kteří Mistra poslouchali a četli, zdá se, bez zisku a bez užitku; myslím nyní na věrnost barthovskému nasměrování: přesvědčení o ireversibilním dialektickém vztahu indikativu a imperativu Božího slova a činu. Docela konkrétně: Rozpoznání, že zdrojem všech teorií i vší praxe svobody je dar svobody, a že osvobození se realizuje v nesčíslných osvobozovacích iniciativách a aktivitách.

„...*imperativ souvisí s indikativem, ukazatel následuje po otevření cesty*“ a „...*indikativ přechází v imperativ, otevřená cesta je značená směrovkami*“ (30/31 – špatně přeloženo: „*indikativ předchází imperativ*“ – to je sice pravda, ale nikoli zde). **S Barthem** souvisí i **Lochmanovo** odmítnutí falešných alternativ:

(1) **Dogmatika – etika**. Systematický theolog je dogmatikem i etikem v personální unii, mistrem orthodoxy i orthopraxe, učitelem řádného křesťanského myšlení i správného křesťanského jednání.

(2) **Individuální etika – etika sociální**. Tématem systematické teologie je jak formování soukromého života jednotlivého křesťana, tak formování veřejného života křesťanů i křesťanských společenství.

(3) **Vertikalismus – horizontalismus**. Systematický theolog věnuje pozornost ‚první desce‘ i ‚druhé desce‘ Zákona, vertikále i horizontále lidského života.

Nezbývá mně než se ještě jednou zastavit u překladu. Farář **Vik** zasluhuje našeho uznání: Jeho překlad je čtivý, místy vynalézavý. Občasné odkazy (v závorce) na slovní hříčky německého textu čtenáře upozorní, že nečte originál a že si překladatel opravdu dal práci. V případě vícevýznamových německých slov **Vik** nepřekládá konkordantně – tak např. německému termínu z podtitulu knihy *Wegweisung* odpovídá jednou

„ukazatel cesty“, podruhé „směrovka“ (v těsném sousedství na str. 5/7 a 30/31). Škoda, že nezaregistroval polysémii německého termínu *Geschichte*, na níž kdysi naléhavě upozornil **L. Brož** (*Cesta Karla Bartha*, Praha 1988, 97nn) a nepřekládá *Befreiungsgeschichte* jako „dějiny a příběh osvobození“. Pro německou *Transparenz* by zase naopak plně dostačovala „průhlednost“; gorbačovovský výraz „glasnost“ (129/133) je po mém soudu anachronismem. Mezi drobná terminologická přehlédnutí, jichž jsem si při letmém souběžném čtení povšiml, patří překlad *Vorverständnis* jako „jistý přístup“ místo vžitého doslovného „předporozumění“ (93/94), *Bekennnisnotstand* jako „nouzový stav“ s opomenutím „vyznání“ v tomto stavu (90/92) a barthovský obrat *die andere Gestalt des Evangeliums* jako „druhá“ místo „jiná podoba evangelia“ (28/29, správně 5/7). Speciálním oříškem českého překladu theologických (a filosofických) textů je ovšem překlad slova slov, slova „bůh“ resp. jména „Bůh“. Domnívám se, že by bylo vhodné v kapitole o *Soli Deo gloria* překládat: „Sláva nenáleží libovolnému abstraktnímu ‚bohu‘ (nikoli ‚Bohu‘), nýbrž *Hospodinu*...“ (38/39) a v případě grotiovského „*etsi deus non daretur*“: „*i kdyby boha nebylo*“ (23/24). Co se týká biblických citátů, nelze nic namítat proti tomu, že překladatel

mnohdy necituje Ekumenický překlad (ČEP), mohl by ovšem respektovat jeho psaní vlastních jmen („*Bat-šeba*“, „*Sínaj*“). A naopak, v případě pověstného 7. přikázání měl raději přeložit z němčiny „*Nezcižoložíš*“ – už proto, že i ČEP ve svém jinak značně doslovném překladu uvádí „*Nezcižoložíš*“ pod čarou jako „*doslovně*“. Kdo (dnes) ví, co znamená slovo „*smilnit*“? **Lochmanovo** vysvětlení, že toto širší čtení avizuje „...*celou oblast vztahů mezi mužem a ženou – nejenom v manželství, ale v každém ohledu*“ (99/102), zvědavého čtenáře sotva uspokojí. Rozhodnutí, zda překládat či nepřekládat anglická a francouzská rčení, ponechávám na překladateli; úsloví latinská jsou přeložena vždycky, např. „*pereat mundus*“ jednou „*i kdyby se měl zbořit svět*“, podruhé „*i kdyby zanikl svět*“ (106, 135). V případě cizojazyčných knižních titulů by bylo na místě ponechávat originál (chybí u **Albrighta** na str. 31), a to i tam, kde máme k dispozici český překlad (u **Bonhoeffera** na str. 135). U **Kalvínovy Instituce** překladateli uniklo, že autor cituje nikoli z jejího prvního (1536), nýbrž z jejího posledního (1559) vydání a mylně nás jednou odkazuje na moderní český překlad **F. M. Dobiáše** (1951, 85/87), místo na starobylý překlad **F. Šebesty** (1890). Škoda, že se český čtenář nedozví o výskytu dvou českých slov v německém moři („*pravda*“

a ‚nesesmílníš‘ – 124/128 a 99/102). Seznam literatury nemá ani originál; v době všudypřítomných počítačů by asi nebylo těžké tento nedostatek napravit.

Na závěr si dovolím poněkud osobnějším tón. **Lochman** nepíše své knihy jen pro theology. Jeho letošní pražské přednášky znovu prokázaly, že dokáže přitáhnout také akademiky z jiných fakult. I theolog v nich ovšem najde slova do vlastních řad: Např. upozornění, že by mohl chodit v neděli do kostela nebo že by nemusel krást knihy v příručních theologických knihovnách. Obojí, jak známo, my theologové buď vůbec nepokládáme za hřích, nebo považujeme za prohřešek, který už neodmyslitelně patří k naší profesi.

Nejsme snad dosti svobodní pro to, abychom vděčně naslouchali cizímu kázání a rádi dopřáli theologický bestseller dalším čtenářům? „*To je ta svoboda, ke které nás osvobodil Kristus.*“ (Ga 5, 1a, př. O. M. Petruš). Svoboda nemít jiné bohy kromě Hospodina, svoboda nezpodobňovat si Hospodina po svém, svoboda nezneužívat Božího jména, svoboda svítit sváteční den, svoboda ctít otce i matku, svoboda nezabýjet, svoboda ne(z)cizoložit, svoboda nekrást, svoboda nesvědčit křivě proti bližnímu, svoboda nedychtit po ničem, co mu nepatří. Proč se dávat znovu a znovu zaprahovat do otrockých chomoutů, když můžeme žít tuto svobodu? (Sr. Ga 5, 1b a 37/39).

Jan Štefan

TEOLOGICKÝ SBORNÍK: ČAS KRISTA — KŘESŤANSTVÍ V DĚJINÁCH

Čas Krista – křesťanství v dějinách je nadpis prvního čísla **Teologického sborníku**, který začalo vydávat brněnské *Centrum pro studium demokracie a kultury* a který řídí *Jiří Hanuš* a *Petr Fiala*.

V úvodním editoriału říkají: „Po kus o rozmnožení theologického mnohohlasu v našem církevním prostředí (Teologické texty, Perspektivy, Getsemany, Salve, Teologická reflexe, Souvislosti aj.) mů-

že být spojen s jistým rizikem nadbytečnosti. Po měsících úvah a rozhovorů jsme však došli k závěru, že naše aktivity v Centru pro studium demokracie a kultury vyžadují a umožňují nezávislý prostor pro theologickou práci, nástroj, který má posloužit nejen českým a moravským theologickým aktivitám, ale i dialogu v nejrozmanitějších oblastech a vztazích, v nichž se pohybují naše církve.“ – Tento program spl-